

A SZAKISKOLA 9. ÉS 10. ÉVFOLYAMÁNAK FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A nem érettségire épülő szakképzés elmúlt húsz éves története korántsem diadalmenet. Bár ez a terület sosem került a politikai küzdelmek gyújtópontjába, ám a mindenkori politikai elit oktatáspolitikája a fiatal korosztályokat a középfokú oktatás felé terelte, aminek következményeként a nem érettségire épülő szakmákban mára jelentős szakemberhiány alakult ki. „A tanulói létszámadatok azt mutatják, hogy 1990 óta – egyre csökkenő gyereklétszám mellett – töretlenül növekszik az érettségit adó képzésben résztvevők száma. Míg a gimnáziumi képzésben résztvevők adatai folyamatos, ám csak kisebb mértékű növekedést jeleznek (nagyjából egyharmadnyit), addig a szakképzésben résztvevők adatai markáns változást mutatnak. 1990 óta a szakközépiskolások száma majdnem másfélszeresére növekedett, míg a szakiskolai tanulóké közel a felére zsugorodott.” –írja Fehérvári Anikó friss tanulmányában¹.

VÁLSÁGKEZELÉS A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN

A rendszerváltást megelőzően hazánkban a tervgazdálkodásnak megfelelő, de európai mércével mérve is színvonalas szakmunkásképzés folyt. Akkoriban általános volt, hogy a hazánkban szerzett szakképesítéssel külföldön – akár nyugati országokban – munkát vállalók, nemcsak a szakmai gyakorlottságukkal, hanem a kreativitásukkal is jó hírnevet szereztek a magyar szakképzésnek. Sajnos a rendszerváltás tragikusan érintette szakmunkásképzésünket. A megszűnő, illetve privatizált vállalatok sorra zárták be tanműhelyeiket, számolták fel a gyakorlati képzés helyszíneit, hiszen a munkaerőpiacon megjelenő munkanélküliek hosszú távú befektetés nélkül is biztosították a szakember utánpótlást. Ugyanakkor a működő vállalkozások egy részének pedig inkább csak betanított munkásokra, másoknak pedig – mivel maguk sem tudták, hogy a jövőben mivel

1 Fehérvári Anikó: Az elméleti és tapasztalati alapú tanulás összehangolásának szakképző iskolai és gyakorlóhelyi helyzete, fejlesztési feltételei (IPOSZ, 2009)

is fognak foglalkozni – semmilyen szakemberre nem volt szüksége. Ebben a helyzetben felrémlt a szakképzés összeomlásának lehetősége, szükségessé vált a válságkezelés.

E sorok írója két munkatársával együtt 1991-ben az akkori munkaügyi államtitkártól kapott megbízást, hogy készítsenek válságkezelő programot a magyar szakképzés megmentésére. Kétféle szükségmegoldás látszott kézenfekvőnek: az egyik egy pénzalap létrehozása volt, melynek felhasználásával az iskolák pályázati úton vásárolhatták meg a megszűnő tanműhelyeket, a másik pedig, a szakképzés kezdetének két tanévvel későbbre helyezése, és így a gyakorlólhelyek megteremtési kényszerének elodázása. Ezekkel az intézkedésekkel sikerült ugyan az összeomlást megakadályozni, de a kialakított struktúra újabb feszültségek forrása lett. A rendszerváltás utáni szakképzés intézményrendszerének átalakítását ugyanis nem határozta meg egyértelműen az oktatáspolitikai koncepció, és a mélyponton lévő gazdaság sem volt képes biztonságos munkaerő-piaci prognózis felállítására. Az „élet” kényszerítette ki lényegében a változásokat, de ezek nem bizonyultak elégségesnek ahhoz, hogy ellensúlyozzák a gazdálkodó szervezetek által felszámolt tanműhelyek hiányát. A gyakorlati oktatás feltételeinek megteremtése az iskolákra hárult, a működés összhangja teljesen felbomlott, hiányzott a minőség garanciája és kontrollja, a „fogyasztó” szülők és tanulók pedig egyre kevésbé értették, hogy mi is történik a szakképző iskolákban.

AZ 1993. ÉVI KÖZOKTATÁSRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY HATÁSAI

„Az 1993. évi közoktatásról szóló LXXIX. törvény szentesítette a válságkezelés során javasolt struktúrát, két tanévvel meghosszabbította az általános műveltség megszerzéséhez kötelező minimális tanulmányi időt, a szakképzés megkezdésének legkorábbi időpontját 14 éves korról 16 éves korra emelte. Megszüntette a szakmunkásképző iskolát, létrehozta a szakiskolát. A szakiskolában az első két (9 és 10.) évfolyamon ezt követően mintegy az általános iskola meghosszabbításaként, de magasabb követelményekkel csak általános képzés folyt, s ezt követhette a szakképesítésenként változó képzési időtartamú szakképzés.”²

A rendszerváltást követő időben ez lélegzetvételnél is hosszabb időhöz jutatta a szakképzést, ezért sem elleneztek szereplői a változtatást, a szakképzés későbbi kezdetét. Ráadásul ezt támogatták a külföldi tapasztalatok, egyes pedagógiai filozófiák és a korai munkaerőpiacra kerülésből adódó munkanélküliségtől való félelmek is. Azonban rövidesen bebizonyosodott, hogy a tanulók a szakiskolákban egyre nehezebben viselik el azt a jórészt elméletre koncentráló, módszereiben sokszor a világháború előtti porosz rendszerre emlékeztető oktatást, amely oly sok kudarcot okozott számukra az általános iskolában.

Ezért a törvény 1996-os módosítását követően – a szakképzési oldal kezdeményezésére – megjelent tantárgyként a pályáorientáció, a szakmai előkészítés és alapozás az első két évfolyamon, a heti óraszám mintegy 10%-ában. A közoktatási törvény 1996-os

2 Kerékyártó László: Újra szakképzés nyolcadik után! (Szakoktatás, 2009/9)

módosítása azt is biztosította, hogy a szakiskolákban a normál képzésben kudarcot vallott tanulók a szakképzési évfolyamon külön erre a célra kifejlesztett felzárkóztató program szerint tanulhassanak. Ezek a lehetőségek azonban nem párosultak megfelelő finanszírozással, illetve a pedagógusok felkészítésével, ezért nem következett be a szemlélet és a módszer változása, pedig ekkora már riasztó méreteket öltött a szakiskola eredménytelensége. A Nemzeti Szakképzési Intézet által 1998-tól folytatott monitorozás szerint az ezredfordulóra a szakiskolák kilencedik évfolyamain az 50%-ot közelítette a bukás, és igen nagy volt a lemorzsolódás is a 9-10. évfolyamokon. Ebből adódóan nagy számban kerültek ki a szakiskolákból befejezett végzettség nélküli fiatalok.

A szakiskolákba beiskolázottak évről évre csökkenő létszáma mellett folyamatosan gyengék a tanulói átlagteljesítmények, amit a sok bukás és az ijesztő mértékű lemorzsolódás statisztikai is bizonyítanak. Bár az utóbbi években vélhetően felülírta a követelményeket az iskolák harca a tanulók megszerzéséért és megtartásáért, illetve az iskolák megszüntetésétől való félelem, de még ennek ellenére sem megnyugtatóak az eredmények.

TALÁN A FELZÁRKÓZTATÓ OKTATÁS?

A magyar szakképzésben már a kilencvenes évek elején felmerült igényként, hogy az iskolarendszerből lemorzsolódó, illetve onnan nem megfelelő felkészültséggel kikerülő fiatalok részére – szakképzésük eredményessége, és ezzel munkaerő-piaci helyzetük javítása érdekében – a szakképzés megkezdése előtt vagy azzal párhuzamosan a társadalomba való beilleszkedést és a munkára való szocializációt előtérbe helyező programok tegyék lehetővé hiányzó kompetenciáik megszerzését. Már 1992-től indultak hasonló célú egyedi programok a speciális szakiskolákban. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 1996-os módosítása nevesítette a szakiskolai felzárkóztató oktatást, mint a „második esély” programját. A felzárkóztató oktatáshoz a Nemzeti Szakképzési Intézetben készültek a *szakképzési évfolyamokon* megvalósítható központi programok, de az iskolák maguk is készíthettek és jóváhagyhattak saját fejlesztésű programokat.

1999-től az *egy-két éves felzárkóztató oktatás* a szakképzési évfolyamok elé került, a 9-10. évfolyamra. Ennek első önálló kerettanterve – amely először képviselt alapjaiban eltérő szemléletet a kerettantervek családjában – 2001 júliusában jelent meg. Alapkonceptiója szerint a tanítás-tanulás folyamata csak akkor lehet eredményes, ha a tanulók az iskolában folyó munkával kapcsolatban megfelelő motivációval rendelkeznek, valamint a szocializációjuk is alkalmassá teszi őket az iskolai életben és később a munkában való részvételre. Azonban az oktatásirányítás ellenállása miatt ez a kerettanterv még nem tudta a szövegében megfogalmazott célokat realizálhatóvá tenni a hagyományos tantárgystruktúra felbontásával. Így például az életviteli témákat az osztályfőnöki órák keretébe száműzte, ami így felemás megoldásként valósult meg. A helyszíni látogatások is bizonyítják, hogy a hagyományos feltételekkel megvalósított felzárkóztató oktatás hatékonysága ugyancsak alacsony.

Már akkor nyilvánvalóvá vált, hogy a szakiskolai felzárkóztató oktatás megszervezése, lebonyolítása, a módszerek megtervezése és alkalmazása, valamint a pedagógusok és a tanulók részére a tanítást-tanulást segítő dokumentumok létrehozása speciális szakértelmet igényel. Ugyanakkor nem álltak rendelkezésre olyan pedagógiai műhelyek, amelyek szervezési és módszertani segítséget nyújthattak volna a felzárkóztató oktatáshoz. Ezért az Oktatási Minisztérium 2001-ben pályázatot írt ki szakiskolák részére úgynevezett bázisiskolai feladatok ellátására, melyen nyolc iskola volt eredményes. A magas színvonalú felzárkóztató oktatást ezeknek az iskoláknak a többsége eredményesen megvalósította, azonban a tervezett multiplikátori tevékenységet nagy mértékben hátráltatta a különmunka díjazásának hiánya. Így a műhelyek működése nem is maradhatott tartós a pályázati források elapadásával.

Szerencsére a Szakiskolai Fejlesztési Program felzárkóztató „C” komponense újabb forrásokat biztosított, ami tovább bővítette, és új elemekkel gyarapította a felzárkóztatást. Lehetővé vált a hagyományos, általános műveltségi tartalmak reprodukálását megkövetelő tantárgystruktúra helyett a munkavégzéshez és életvitelhez szükséges kompetenciákat fejlesztő, projekt alapú, modulszerűen megszervezhető oktatás. A jogszabályi feltételek megteremtése mellett biztosította a mentorálást, a módszertani felkészítést, illetve a külső mérést és értékelést a szakiskolai 9. *szakmai előkészítő* évfolyamon. Ezzel a 2005/2006-os tanévtől lehetővé vált a szakma-specifikus kompetenciazvizsgák eredményessége esetén a 8. osztályos végzettség hiányában, illetve a szakiskolai „többségi” 9-10. évfolyam elvégzése nélkül is a szakképzésbe történő bekapcsolódás. Ebben a programban az a több mint ötven szakiskola vett részt, melyek vállalták a hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatását.

2008-ben kezdődött a fejlesztés, és 2009-ben indult az első, úgynevezett *előkészítő* – a „szakmai” szó nélkül – évfolyam tizenöt szakiskolában a Dobbantó Program keretében, elsősorban a sajátos nevelési igényű tanulók számára. Ez a program a korábbiakat fejleszti tovább és egészíti ki újabb, a hatékonyságot növelő eszközökkel. Itt a program a finansziális támogatás felhasználásával biztosított új, barátságosabb és praktikusabb tanulási környezetet. Kötelező feltételként jelent meg a pedagógusok valódi és szoros együttműködését igénylő mentorált csapatmunka, a tanulók tervezett egyéni fejlesztése, az oktatás összekapcsolása a munka világával, a tanulók mentálhigiénés gondozása, az igazgatók személyes „coacholása” az iskolafejlesztés érdekében, az iskolafenntartók bevonása a fejlesztés és megvalósítás folyamatának, illetve fenntarthatóságnak biztosítására. A monitorozást végző szakértők örömmel tapasztalták, hogy a „dobbantós” osztályokba beiskolázott tanulók jól érzik magukat, hajlandók és képesek érdemi tevékenység végzésére, és eközben a felnőttkori életvitelhez és a tanuláshoz szükséges alapkompenciák megszerzésére.

Az iskolai rendszerű „második esély” jellegű képzés szélesebb körű elterjesztését, hosszabb távú fenntarthatóságát az interjúk tapasztalatai alapján több tényező is akadályozza:

- Hosszabb távon nehezen vagy egyáltalán nem biztosíthatók a kiscsoportos oktatás és eszközigenyes projektszervezés feltételei, ezért sok iskola nem indítja, vagy nem bővíti, illetve azt prognosztizálja, hogy megszünteti a felzárkóztató oktatást.
- A fejlesztési programok befejeztével nem áll rendelkezésre megfelelő, könnyen elérhető módszertani támogatás a pedagógusok számára.
- A többnyire deviáns, nehezen kezelhető fiatalok iskolában tartása, lelki gondozása nagyon sok plusz erőfeszítést igényel a pedagógusoktól, amihez kevesen rendelkeznek megfelelő állóképességgel és felkészültséggel.
- Hiányzik azoknak a szakemberek a megfelelő anyagi és erkölcsi elismerése, akik vállalkoznak a sok többletmunkát igénylő felzárkóztató oktatásra.
- Nem megoldott a részt vevő fiatalok megélhetését segítő anyagi támogatás.
- Bár a legtöbb helyen egyéb – például szociális, gyermekvédelmi, munkaügyi – szervezetek is közreműködnek a hátrányos helyzetű, lemorzsolódott tanulók beiskolázásának, majd iskolában tartásának segítésében, de ezek az együttműködések még mindig nem eléggé hatékonyak, és az iskolák sok esetben magukra hagyottnak érzik magukat.

Eredményesség szempontjából az iskolák két jól elkülöníthető csoportra oszthatók:

- A biztató eredményeket produkáló csoportba azok tartoznak, ahol a fenntartó és az iskola vezetése a teljes nevelőtestülettel együtt támogatja a felzárkóztató oktatást, illetve ahol rendelkezésre állnak az elhivatott, a célcsoport irányába elhivatott speciális ismeretekkel rendelkező szakemberek (fejlesztő pedagógus, szociálpedagógus, pszichopedagógus, pszichológus, szociális munkás stb.) is. Ilyen a speciális szakiskolák többsége.
- A második csoportba azok az iskolák tartoznak, akik valamilyen kényszer hatására vállalkoztak a feladatra (például iskolai szinten kötelező beiskolázásra kijelölés, pedagógusi szinten a felzárkóztató oktatásba való „puha” vagy nyílt kényszerítés). Olyan intézmények ezek, ahol a vezetés és a nevelőtestület jelentős része félti az iskolát a célcsoportba tartozó tanulóktól, és ahol a pedagógiai kultúra a hagyományos eszközök alkalmazására korlátozódik. Itt általában jelentős a lemorzsolódás. Megkérdőjeleződik a fejlesztési programok és ezzel együtt a támogatás megszüntével a felzárkóztató oktatás további fenntartása is. Ilyen a többprofilú, nagy iskolák többsége.

A jelenleginél több hátrányos helyzetű fiatal bevonásának egyik eszköze a második esély jellegű felnőttképzés elterjesztése. Ennek tükrében különösen szomorú, hogy a felzárkóztató iskolák többsége ma még nem vállalkozik iskolarendszeren kívüli felnőttképzésre.

Végül is összességében a szakiskolai felzárkóztató oktatás sem hozott áttörést a hátrányos helyzetű, tanulásban sikertelen, lemorzsolódó fiatalok tömeges iskolarendszerbe való visszavezetése terén. Bár tanévenként megment néhány száz fiatalt a teljes leszakadástól, de továbbra sem éri el ezen fiatalok nagyobbik részét.

A SZAKKÉPZETT MUNKAERŐ IRÁNTI IGÉNY VÁLTOZÁSA

Míg a kilencvenes évek elején Magyarországon szinte egyetlen szakképzettség iránt sem volt elegendő munkaerő-piaci kereslet, addig mostanra már több területen jelentkezett a szakképzett munkaerő hiánya. Az iskolai szakképzésbe bevonható korosztályok létszáma folyamatosan csökkent, az általános iskolát végzett tanulók mind nagyobb hányadát iskolázták be az érettségit adó képzésbe. Ez azt eredményezte, hogy különösen a – korábbi szóhasználat szerint – „szakmunkás” szakmákat tanulók összlétszáma, egyes szakmákban pedig a végzettek száma folyamatosan elmaradt a foglalkoztatók igényeinél. Azóta az is súlyosbítja a helyzetet, hogy a szakirányú foglalkoztatási igény egyenetlen földrajzi eloszlásban jelentkezik, ugyanakkor a munkaképes lakosság mobilitási lehetősége és hajlandósága korlátozott, így az adott szakképzettséggel rendelkező szakemberek munkavállalási és a gazdálkodók foglalkoztatási igénye gyakran nem talál egymásra. Sajnos a szakképzettséget szerzett és a munkaerőpiacon megjelenő fiatalok szaktudása is egyre több kívánnivalót hagy maga után. Ennek oka lehet a munka társadalmi presztízsének leértékelődése, és e miatt a tanulók szakmatanulási motivációjának csökkenése, valamint a gyakorlati oktatás feltételeinek hiányos volta, időtartamának rövidege, esetenként a képzés nem megfelelő színvonala.

A SZAKISKOLAI KÉPZÉS JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI

Az 1993. évi közoktatásról szóló LXXIX. törvény két tanévvel meghosszabbította az általános műveltség megszerzéséhez kötelező minimális tanulmányi időt, megszüntette a szakmunkásképző iskolát, létrehozta a szakiskolát. Jellemzőes kortünet, hogy lényegében kiüldözték a képzési szakkifejezések közül a „munkás” szót, mint a korábbi rendszerben devalválódott fogalmat. Ezt nem vállalták szívesen a képzési palettán egyre nagyobb számban megjelenő nem fizikai jellegű, és így teljes egészében akár tanteremben is oktatható szakmák képviselői sem.

A törvény 1993. szeptember 1-én lépett hatályba, és a szakiskolákról a következőképpen rendelkezett:

„27. § (1) A szakiskola a tankötelezettség megszűnése után felkészít szakmai vizsgára, illetve a munkába álláshoz és önálló életkezéshez szükséges ismereteket nyújt.

(2) A szakiskolában a szakképzést megelőzően – általános iskolai oktatás keretében – az általános műveltséget megalapozó kilencedik és tizedik évfolyam is elvégezhető.

(3) A kilencedik és a tizedik évfolyamon a tanuló felkészülhet az alapvizsgára. A tizedik évfolyamról kiállított bizonyítvány alapfokú iskolai végzettséget tanúsít.

(4) A tanuló a szakképzés utolsó évfolyamán folytatott tanulmányai befejezése után tehet szakmai vizsgát.”

Ekkor még az általános iskola tíz évfolyamos tétele is napirenden volt, ezért csak az egyik lehetőségként szerepel a 9. és 10. évfolyam szakiskolában történő elvégzése. Az akkori időkre jellemző ellentmondás, hogy „általános iskolai oktatás keretében”, azaz a szakiskola általános iskolai feladatok ellátására is jogosultságot kapott, holott pedagógusai nem voltak megfelelően felkészültek az általános iskola oktatási tananyagának lineáris folytatására, pedig az akkori Nemzeti Alaptanterv koncepciói következetesen ezt sugallták. Így a legtöbb iskolában valószínűleg az történt, hogy az általános iskolai pedagógusok nem fejezték be a korábban egységes egésznek tekintett tananyag feldolgozását és a szakiskolai pedagógusok pedig legtöbbször nem ott folytatták, ahol az általános iskolai feldolgozás véget ért. A szakiskolai tanárok által kidolgozott tanmenetek önálló életre kelését az is indokolta, hogy már akkor is markánsan megnyilvánult a szakiskolába kerülő tanulók hiányos felkészültsége, ismereteinek hiánya. Ennek alapján a pedagógusok szükségesnek tartották a már tanultak jelentős mértékű újratanítását, az utóbbi tapasztalatok szerint mérsékelt sikerrel. A tanulók és szüleik számára ugyanis ez a megoldás parkoló pályának látszott, két év veszteségnek, és ez érthetően nem növelte tanulás iránti motiváltságukat.

A törvény először 1995-ben módosult, és abban az évben mindjárt két ízben is, majd 1996. január 1-én is, de a szakiskola státútuma nem változott, az oktatáspolitikai ragaszkodott a tíz évfolyamos steril általános műveltséget megalapozó képzéshez. Lényeges változás következett be viszont 1996. szeptember 1-től, amikor a törvény e paragrafusát bővült:

„27. §. (1) A szakiskolának szakképzési évfolyama vagy - a (6) bekezdésben meghatározott kivétellel - kilencedik-tizedik évfolyama és szakképzési évfolyama van.

(2) A szakiskola a tankötelezettség megszűnése után, a szakképzési évfolyamon felkészít szakmai vizsgára. A szakiskolában a kilencedik-tizedik évfolyamon általános műveltséget megalapozó oktatás folyik. A kilencedik-tizedik évfolyamon szakmai előkészítő ismereteket is oktathatnak a szakiskolában.

(4) A kilencedik-tizedik évfolyamon a tanuló befejezi az alpműveltségi vizsgára való felkészülést, és előkészül a szakképzésbe való bekapcsolódásra, a szakképzési évfolyamon pedig felkészül a szakmai vizsga letételére.

(7) Ha a tanuló a tankötelezettségének ideje alatt az első-tizedik évfolyam ismereteinek elsajátítását nem fejezte be, és szakképzettséggel nem rendelkezik, részére - a tankötelezettség megszűnése után, a nappali rendszerű iskolai oktatásban [52. § (1) bek.] a szakképzési évfolyamon - felzárkóztató oktatás szervezhető. A felzárkóztató oktatás keretében a tanuló a szakmai vizsga letételéhez szükséges ismeretek elsajátítása mellett felkészül az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeiből is. A felzárkóztató oktatás keretében a szakképzési évfolyamok száma egy évfolyammal megnövelhető. Az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeinek átadásában az e törvény 17. §-a (1) bekezdésének d) pontjában meghatározott végzettséggel és szakképzettséggel rendelkező pedagógus vehet részt.

(8) A testi, érzékszervi, enyhe és közép súlyos értelmi és más fogyatékos tanulók iskolai nevelése és oktatása céljából a szakiskola speciális szakiskolaként vagy készségfejlesztő speciális szakiskolaként is működhet.

A bővítés során külön került meghatározásra a művészeti szakiskolák és a speciális szakiskolák működését szabályozó rész, de témánk szempontjából elsősorban a (7) bekezdés érdemel figyelmet, mert ekkor jelenik meg először a törvényben a felzárkóztató oktatás, mint szakiskolai jogi kategória. Másrészt a (2) bekezdésben a szakképzési oldal kezdeményezésére lehetővé vált az is, hogy a kilencedik-tizedik évfolyamon szakmai előkészítő ismereteket is oktathassanak a szakiskolákban. Ezeket a változtatásokat az tette szükségessé, hogy már ekkor látszott, hogy a kilencedik-tizedik évfolyamon folyó közismereti képzés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, egyre nőtt a tanulásban sikertelen tanulók száma. A jogalkotók a szakiskolák eredményességét javító megoldásnak gondolták a kilencedik-tizedik évfolyamokon a szakmai tárgyak oktatását, illetve a szakképző évfolyamokon a szakképzéssel párhuzamosan folyó felzárkóztatást. Ma már kimutatható, hogy ezek az intézkedések se hoztak javulást az eredményességi statisztikákban.

A következő számunkra jelentős időpont 1999. szeptember 1. Érdemes egymás mellé tennünk az 1996-os és az 1999-es változatot.

1996:

„(2) A szakiskola a tankötelezettség megszűnése után, a szakképzési évfolyamon felkészít szakmai vizsgára. A szakiskolában a kilencedik-tizedik évfolyamon általános műveltséget megalapozó oktatás folyik. A kilencedik-tizedik évfolyamon szakmai előkészítő ismereteket is oktathatnak a szakiskolában.”

„(7) Ha a tanuló a tankötelezettségének ideje alatt az első-tizedik évfolyam ismereteinek elsajátítását nem fejezte be, és szakképzettséggel nem rendelkezik, részére – a tankötelezettség megszűnése után, a nappali rendszerű iskolai oktatásban [52. § (1) bek.] a szakképzési évfolyamon – felzárkóztató oktatás szervezhető. A felzárkóztató oktatás keretében a tanuló a szakmai vizsga letételéhez szükséges ismeretek elsajátítása mellett felkészül az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeiből is.”

1999:

„(2) A kilencedik-tizedik évfolyamon az általános műveltséget megalapozó nevelés-oktatás folyik; továbbá pályaaorientáció, szakmai előkészítő ismeretek oktatása és szakmai alapozó oktatás is folyhat. (5) Az általános műveltséget megalapozó nevelés-oktatás, a pályaaorientáció, a szakmai előkészítő, szakmai alapozó oktatás, illetve a szakmai elméleti és gyakorlati képzés időbeli tagolását, időkereteit, arányait a kerettanterv határozza meg. A gyakorlati képzésről külön jogszabály rendelkezik.”

„(8) Ha a tanuló annak a tanévnek a végéig, amelyben a tizenhatodik életévét betölti, nem fejezte be az általános iskola nyolcadik évfolyamát, a szakiskolában egy-két éves időtartamú felzárkóztató oktatásban vehet részt. A felzárkóztató oktatás ered-

ményes befejezése után a tanuló a szakiskola első szakképzési évfolyamába léphet. A felzárkóztató oktatást jogszabályban meghatározottak szerint kell szervezni.”

A (2) bekezdés változásából jól látható, hogy a 9-10. évfolyamra vonatkozóan szakképzéshez köthető új szakkifejezések jelennek meg: pályaorientáció és szakmai alapozó oktatás, valamint gyakorlati képzés. Ekkor azonban még a kilencedik-tizedik évfolyamon folytatható gyakorlati képzés feltételrendszerét törvényileg nem szabályozták, hanem külön jogszabály hatálya alá utalták. Ám ami ennél is fontosabb, hogy nem volt biztosított a kisebb létszámú tanműhelyi tanulócsoportok finanszírozása.

A (7) bekezdésből (8) lett, tartalmilag viszont az fontos, hogy a felzárkóztatásra most már nem a szakképzési évfolyamokon, azok számának eggyel történő növelésével és a szakképzéssel párhuzamosan, hanem a szakképzést megelőzően kerülhet sor. Ez logikusabb is, hiszen éppen az volt a baj, hogy a tanulók egyre nagyobb része még a szakképzésig sem jutott el, ahol esetleg felzárkóztathatták volna őket. Itt még fennáll a tizenhatodik életév megkötése a bekapcsolódáshoz, ami miatt – mint később látható volt – sokan lemorzsolódtak már ezt megelőzően.

A 2000. szeptember 1-i módosítás csak az (5) bekezdést érintette:

„27. §. (5) Az általános műveltséget megalapozó nevelés-oktatás, a pályaorientáció, a szakmai előkészítő, szakmai alapozó oktatás, illetve a szakmai elméleti és gyakorlati képzés időbeli tagolását, időkereteit, arányait a kerettanterv határozza meg. A gyakorlati képzésről külön jogszabály rendelkezik.”

Más szóval megjelent a kerettanterv, mint közbeeső szabályozó. 2001. január 1-től a (8) bekezdés változott:

„27. §. (8) Az, aki nem fejezte be az általános iskola nyolcadik évfolyamát és elmúlt tizenhat éves, nappali rendszerű iskolai oktatás keretében egy-két éves felzárkóztató oktatásban vehet részt, a szakiskola kilencedik-tizedik évfolyamán. A felzárkóztató oktatás eredményes befejezése után a tanuló a szakiskola első szakképzési évfolyamába léphet. A felzárkóztató oktatást jogszabályban meghatározottak szerint kell szervezni.”

Ez pontosítása annak, hogy az egyéves felzárkóztatás kilencedik, a kétéves kilencedik-tizedik évfolyamon szervezendő meg, mert ez előzőleg nem volt egyértelmű a törvényben. Ide kívánczok, hogy 2001 júliusában jelent meg a felzárkóztató oktatás első önálló kerettanterve, amely sajátos kettősséget mutat. A szöveges részben hangsúlyos a hagyományos tartalomoktatás helyett bevezetendő szocializációs, életviteli és más a munka világához köthető képességek fejlesztése, az óraterv azonban még a hagyományos tantárgystruktúrát képezi le.

2003. szeptember 1-én ismét bővült a (8) bekezdés, és kiegészült a (14)-kel:

„27. §. (8) ... A felzárkóztató oktatás egy vagy két évig (tíz vagy húsz hónapig) tart. A felzárkóztató oktatást a következők figyelembevételével kell megszervezni:

a) A tanuló a felzárkóztató oktatás keretében elsajátítja azokat az ismereteket, amelyek a szakképzés megkezdéséhez szükségesek. A tanuló a felzárkóztató oktatás

sikeres befejezése után a szakképzési évfolyamon, évfolyamokon felkészül a szakmai vizsga letételére.

b) Ha a tanuló az általános iskola

- hatodik évfolyamát sikeresen befejezte, a kétéves (húsz hónapos),

- hetedik évfolyamát sikeresen befejezte, az egyéves (tíz hónapos)

felzárkóztató oktatás befejezéséről kiállított bizonyítvány alapfokú iskolai végzettséget tanúsít.

c) Ha a tanuló az általános iskola hat évfolyamánál kevesebb évfolyamot fejezett be sikeresen, a kétéves (húsz hónapos) felzárkóztató oktatás után alapfokú iskolai végzettség hiányában is megkezdheti tanulmányait az alapfokú iskolai végzettséghez kötött szakképesítés megszerzése céljából, feltéve, hogy a szakképzési évfolyamok számát eggyel megnövelik, és minden szakképzési évfolyamon legalább háromszázötven órában biztosítják az iskolai nevelés-oktatás általános műveltséget megalapozó szakasza követelményeinek az elsajátítását. Az alapfokú iskolai végzettség meglétéhez kötött szakképesítést igazoló bizonyítvány ebben az esetben alapfokú iskolai végzettséget is tanúsít.

d) Ha a tanuló az e bekezdésben meghatározottak szerint nem szerezhethet vagy nem kíván alapfokú iskolai végzettséget szerezni, a felzárkóztató oktatásban egy évig (tíz hónapig) tartó szakképzést előkészítő évfolyam keretében a szakképzésbe történő bekapcsolódáshoz szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemeket (kompetenciát) szerzi meg, és a szakképzési évfolyamon a szakmai és vizsgakövetelményekben meghatározott elméleti és gyakorlati tudáselemek (kompetencia) meglétéhez kötött szakképesítés megszerzésére készülhet fel.

e) Az, aki az e bekezdésben meghatározottak szerint alapfokú iskolai végzettséget szerzett, a nappali rendszerű iskolai oktatás keretében megkezdheti tanulmányait a szakképzési évfolyamon a tizedik évfolyam elvégzéséhez kötött szakképesítés megszerzése céljából, feltéve, hogy a szakképzési évfolyamok számát eggyel megnövelik, és a tanuló részére minden szakképzési évfolyamon legalább háromszázötven órában tanítják a nevelés-oktatás általános műveltséget megalapozó szakaszának követelményeit is.

„(14) A (8) bekezdésben szabályozott felzárkóztató oktatást a kilencedik évfolyamon kell megszervezni, amely – az oktatási miniszter által kiadott pedagógiai rendszer szerint – egy vagy két évig (tíz vagy húsz hónapig) tart.”

Valóban jelentős változás, hogy a felzárkóztató oktatás továbbfejlesztett formái jelennek meg. Pontossá vált, milyen végzettséggel, feltételekkel lehet egy-, és milyennel kétéves felzárkóztató oktatásba kapcsolódni. Az előző szabályozástól eltérően a húsz hónapos felzárkóztatást is a kilencedik évfolyamon kell megszervezni. Ettől kezdve nem szükséges az általános iskolában tett osztályozó vizsgákkal – a felzárkóztatással párhuzamosan – nyolc osztályos végzettséget szerezni, mert a felzárkóztató oktatás befejezéséről kiállított bizonyítvány egyúttal alapfokú iskolai végzettséget is tanúsít.

Új fogalom az SZFP keretében megvalósuló szakképzést előkészítő évfolyam elnevezése. A Szakiskolai Fejlesztési Program keretében fejlesztett, d) pontban meghatározott felzárkóztató oktatás során a tanulók a szakképzésbe történő bekapcsolódáshoz szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemeket (kompetenciát) szerzik meg, és ezt követően a szakképző évfolyamra léphetnek megszerzett kompetenciáik által meghatározott szakmában. A kompetencia alapú oktatás megteremtette a hagyományos tantárgystruktúra felbontás valódi feltételeit, lehetővé váltak a tanuláshoz, munkához, felnőtt életvitelhez szükséges képességefejlesztő tanórai munkaformák, a projektoktatás. Zavaró, hogy a 20 hónapos felzárkóztató oktatás is mindvégig a kilencedik évfolyamon folyik.

A többcélú intézményben szakképzettséget szerzettek számára megnyílt az út az érettségi felé is:

„27. §. (15) *Ha a szakiskolai nevelés és oktatás középiskolai nevelést és oktatást ellátó többcélú intézményben folyik, a szakiskola tanulója a szakmai vizsga letételét követően – a kilencedik-tizedik évfolyamon folytatott tanulmányainak beszámításával – folytathatja tanulmányait az érettségi vizsgára történő felkészülés céljából.*”

A 2006. január 1-től érvényes szabályozás továbbfejleszti ezt a rendszert:

„27. §. (1) *A szakiskolának – a (7)–(8), a (10) és a (12)–(14) bekezdésben meghatározott kivétellel – kilencedik-tizedik és az adott szakképesítés megszerzéséhez szükséges, az Országos Képzési Jegyzékben meghatározott számú szakképzési évfolyama van. Ha a szakiskola több szakképesítés megszerzésére készít fel, a szakképzési évfolyamok száma – a felkészítési időtől függően – az egyes szakképzésekben eltérhet egymástól.*

(2) *A szakiskola kilencedik évfolyamán általános műveltséget megalapozó nevelés-oktatás, pályaorientáció, gyakorlati oktatás, tizedik évfolyamán a kötelező tanórai foglalkozások legfeljebb negyven százalékában szakmai alapozó elméleti és gyakorlati oktatás folyik. A gyakorlati oktatást iskolai tanműhelyben kell megszervezni.*

...

„(8) *A szakiskolában – a nappali rendszerű iskolai oktatás keretében – felzárkóztató oktatás szervezhető azoknak a tanulóknak, akik alapfokú iskolai végzettség hiányában kívánnak bekapcsolódni a szakképzésbe. A szülő legkorábban abban az évben kérheti, hogy gyermeke – az általános iskolai tanulmányai folytatása helyett – a következő tanítási évet a felzárkóztató oktatásban kezdhesse meg, amelyben az betölti a tizenötödik életévét. A hátrányos helyzetű tanuló esetén az iskola igazgatójának minden esetben be kell szereznie a gyermekjóléti szolgálat véleményét, és azt megküldi a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadónak. A felzárkóztató oktatásba bekapcsolódhatnak azok a tanulók is, akik alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek, de tanulmányaikat nem kívánják a szakiskola kilencedik évfolyamán megkezdeni, illetve folytatni. Az, aki a felzárkóztató oktatás megkezdésekor a tizenhatodik életévét nem tölti be, a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadó javaslata alapján kapcsolódhat be a felzárkóztató oktatásba. A kötelező felvételt biztosító szakiskola, ha a tankötelezettség teljesítéséhez indokolt, megszervezi a felzárkóztató oktatást. A felzárkóztató*

oktatás egy vagy két tanítási évig (tíz vagy húsz hónapig) tart. A felzárkóztató oktatást a következők figyelembevételével kell megszervezni:

a) A tanuló a felzárkóztató oktatás keretében elsajátítja azokat az ismereteket, amelyek a szakképzés megkezdéséhez szükségesek, továbbá megszerzi a szakképzésbe történő bekapcsolódáshoz szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemeket (kompetenciát). A tanuló a felzárkóztató oktatás sikeres befejezése után a szakképzési évfolyamon, évfolyamokon felkészül a szakmai vizsga letételére.

b) Ha a tanuló az általános iskola

- hatodik évfolyamát sikeresen befejezte, a kétéves (húsz hónapos),
- hetedik évfolyamát sikeresen befejezte, az egyéves (tíz hónapos)

felzárkóztató oktatás befejezéséről kiállított bizonyítvány alapfokú iskolai végzettséget tanúsít.

c) Ha a tanuló az általános iskola hat évfolyamánál kevesebb évfolyamot fejezett be sikeresen, a kétéves (húsz hónapos) felzárkóztató oktatás után alapfokú iskolai végzettség hiányában is megkezdheti tanulmányait az alapfokú iskolai végzettséghez kötött szakképzés megkezdésének céljából, feltéve, hogy a szakképzési évfolyamok számát eggyel megnövelik, és minden szakképzési évfolyamon legalább háromszázötven órában biztosítják az iskolai nevelés-oktatás általános műveltséget megalapozó szakasza követelményeinek az elsajátítását. Az alapfokú iskolai végzettség meglétéhez kötött szakképzést igazoló bizonyítvány ebben az esetben alapfokú iskolai végzettséget is tanúsít.

...

„(14) ... A (9)-(10) bekezdésben szabályozott szakiskola kilencedik évfolyammal működik, amelynek időtartama két évig (húsz hónapig) tart abban az esetben, ha olyan tanulókat készít fel, akik nem rendelkeznek alapfokú iskolai végzettséggel.

...

A 27. §-hoz kapcsolódik a sajátos nevelési igényű tanulók felzárkóztatását előíró 126. §:

„126. § (1) A szakértői és rehabilitációs bizottság 2007. december 31-éig – hivatalból indított eljárás keretében – megvizsgálja a pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartós és súlyos akadályozottság miatt sajátos nevelési igényűvé nyilvánított gyermekeket és tanulókat. Ha az e bekezdésben szabályozott vizsgálat eredményeképpen a gyermek, a tanuló további ellátásra jogosult, anélkül, hogy a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének organikus okra visszavezethető tartós és súlyos rendellenességével küzdene, ellátásáról 2008. szeptember 1-jétől a viselkedés fejlődésének organikus okra vissza nem vezethető tartós és súlyos rendellenességével küzdő gyermekekre, tanulóra vonatkozó rendelkezések szerint kell gondoskodni, s így kell őt nyilvántartani.

...

(3) A tanuló lakóhelye szerint illetékes fővárosi, megyei önkormányzat által a tankötelezettség teljesítésére kijelölt szakiskola (a továbbiakban: kijelölt iskola) nem tagadhatja meg az érintett tanulók felvételét akkor sem, ha a tanuló már nem tanköteles.

(4) A kijelölt iskola egyéni ütemterv kidolgozásával, egyéni foglalkozások megszervezésével segíti a tanulókat. A kijelölt iskola előkészítő kilencedik évfolyam megszervezésével segítheti a tanulókat. Az előkészítő kilencedik évfolyam befejezését követően a tanuló a többi tanulóval közösen kezdi meg tanulmányait a kilencedik évfolyamon.

2006-ban megszületett tehát a „többségi” (nem felzárkóztató) szakiskolai évfolyamokon folyó szakképzés jellegű oktatásra vonatkozó pontosabb szabályozás: a szakiskola kilencedik évfolyamán általános műveltséget megalapozó nevelés-oktatás, pályaorientáció, gyakorlati oktatás, tizedik évfolyamán a kötelező tanórai foglalkozások legfeljebb negyven százalékában szakmai alapozó elméleti és gyakorlati oktatás folyhat. A gyakorlati oktatást iskolai tanműhelyben kell megszervezni. Ez egyúttal a gyakorlati tanulócsoporthoz szervezését is lehetővé teszi.

A felzárkóztató oktatás vonatkozásában leglényegesebb változás a bekapcsolódás életkorának egy évvel történő csökkentése. Alapfokú iskolai végzettség hiányában a tanuló a következő tanítási évet a felzárkóztató oktatásban kezdheti meg, ha betölti a tizenötödik életévét, a tizenhat éves kort betöltött tanulók pedig a felzárkóztató oktatásba bekapcsolódhatnak akkor is, ha alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek, de tanulmányaikat nem kívánják a szakiskola „többségi” kilencedik évfolyamán megkezdeni.

A 126. §. lehetővé tette, hogy a sajátos nevelési igényű kategóriából kikerülő tanulók szakiskolai továbbtanulása is biztosított legyen, létrehozva az „előkészítő évfolyamot”. Ez azonban nem SZFP szerinti szakmai előkészítő évfolyam, hanem olyan előkészítő, mely után a tanuló a „többségi” kilencedik évfolyamra léphet. Furcsa, hogy a jogalkotó egy egyszeri felülvizsgálati aktust beemelt a törvénybe (ezt egy miniszteri rendelet is előírhatta volna). Ez a szabályozás azonban tartalmaz egy másik furcsaságot is. Vizsgáljunk meg a fentiek alapján a felzárkóztatásban néhány lehetséges haladási utat!

– *1 évet ugró képzés (10. évfolyam elhagyásával).*

Ha egy fiatal elmúlt 15 éves, és 8 osztályt fejezett be eredményesen, akkor a 8. osztályból a 9-be felzárkóztató vagy szakmai előkészítő évfolyamra léphet, majd ennek eredményes befejezése után a 11.-be, szakképző évfolyamra. Így lényegében megspórolja a „többségi” 9-10. évfolyam gyötrelmeit. Ez a leggyakoribb eset.

– *2 évet ugró képzés (8., 10. évfolyam elhagyásával).*

Ha egy fiatal elmúlt 15 éves, és 7 osztályt fejezett be eredményesen, akkor a 7. osztályból a 9-be – egy éves felzárkóztató vagy szakmai előkészítő évfolyamra – léphet, majd ennek eredményes befejezése után a 11.-be, szakképző évfolyamra. Ez is gyakran előfordul.

– *3 évet ugró képzés (6., 7., 8. évfolyam elhagyásával).*

Ha egy fiatal elmúlt 15 éves, és 5 osztályt fejezett be eredményesen, akkor a 5. osztályból a 9-be léphet, majd innen a 10.-be, felzárkóztató évfolyamokra. Ezt követően

a 11.-től, például egy „normálisan” 3 éves, 8 osztályos végzettségre épülő szakképesítést 4 év alatt szerezhethet meg. Tehát minimum 21 éves, mire lakatos, kőműves lehet. Erre még, tudomásom szerint, nem volt példa.

– *Akár 8 évet ugró képzés.(abszurd változat, 2-8., 10. évfolyam elhagyásával)*

Ha egy fiatal elmúlt 15 éves, és 1 osztályt fejezett be eredményesen, a 9. szakmai előkészítő évfolyamra léphet, onnan pedig a 11. szakképző évfolyamra. Ez csak elvi lehetőség, ugyanis a 27. §.(8) bek. d) pont nem határoz meg minimum végzettségi határt a bekapcsolódáshoz.

Bár ez felületesen szemlélve esetleg adminisztratív problémának tűnhet, mégis megfontolást érdemel az újragondolása.

A legutolsó, ma is érvényes verzió 2009. július 7-től érvényes (azóta is volt törvénymódosítás, de az a 27. §-t nem érintette). A változtatás az „előrehozott” szakképzésről szól, egyéni képviselői indítványként került az országgyűlés elé, mert korábban a minisztériumok, egyetértés hiányában nem terjesztették elő, bár már a novemberi kormányülésre készített eredeti szakértői szakmai anyag is tartalmazta ezt a javaslatot.

„27. §. (1) A szakiskolának – a (4)–(5), a (7)–(8), a (10) és a (14) bekezdésben meghatározott kivétellel – kilencedik–tizedik és az adott szakképesítés megszerzéséhez szükséges szakképzési évfolyama van.

...

(2) A szakiskola kilencedik–tizedik évfolyamán általános műveltséget megalapozó nevelés-oktatás, továbbá a kötelező óra legfeljebb ötven százalékában pályaorientáció, gyakorlati oktatás, szakmai alapozó elméleti és gyakorlati oktatás folyik, valamint – az Országos Képzési Jegyzék szerinti – elméleti és gyakorlati szakmacsoportos alapozó oktatás is folyhat. A gyakorlati oktatást iskolai tanműhelyben kell megszervezni.

...

(4) A szakiskolai nevelés és oktatás – azoknak, akik alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek – megszervezhető kizárólag szakképzési évfolyamokon, a szakképzés követelményeinek és – legalább a teljes képzési idő egyharmadában az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeire épülő –, a szakképzés gyakorlásához szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemek átadásával. A kötelező felvételt biztosító szakiskola, ha a tankötelezettség teljesítéséhez indokolt, e bekezdés szerint is köteles megszervezni a szakképzést.

A változás szerint a „többségi” kilencedik-tizedik évfolyamon a szakképzés jellegű oktatás óraszám az összes óraszám 40%-áról 50%-ra nőtt, és ennek keretében már az Országos képzési jegyzék szerinti elméleti és gyakorlati szakmacsoportos alapozó oktatás, azaz egyértelműen szakképzés is folyhat.

2009. szeptember 7-én az OKM-SZMM közös közleményt adott ki ezzel kapcsolatban:

„A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2009. évi XLIX. törvénnyel történő módosításával egy újabb képzési forma, az előrehozott szakképzés jelent meg a szakiskolai képzés rendszerében, amelyet a módosított törvény 27. §-ának (4) új bekezdése

határoz meg. ... Azon szakképesítések körét, amelyben előrehozott szakképzés indítható az OKJ határozza meg. Tekintettel arra, hogy az OKJ módosításáról szóló rendelet kiadása folyamatban van, de még nem jelent meg, e közlemény melléklete tartalmazza a fenti szakképesítések tervezett körét. Az előrehozott szakképzésben a képzési idő 3 év, amelyből egy tanév óraszám (kb. 1000 óra) az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeire épül, a szakképzés gyakorlásához szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemek átadására fordítható.”

Lehetővé vált tehát a nyolcadik után közvetlenül kezdődő, 3 éves „előrehozott szakképzés” 86 meghatározott szakmában. Ennek keretében a teljes képzési idő egyharmadában az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeire épülő, a szakképzés gyakorlásához szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemek átadása is megvalósul. A közismereti képzés azonban itt már nem feltétlenül tantárgystruktúrájú, lehetőség van a felzárkóztatáshoz kifejlesztett tananyagmodulok, projektoktatás bevezetésére, megszervezésére is.

Itt tartunk most. Az előrehozott szakképzés lehetősége egyes szakmai körökből nem váltott ki egyértelmű lelkesedést, azzal azonban mindenki egyetért, hogy valamit tenni kell a hatékonyabb működés érdekében. Kérdés, hogy ez megoldandó-e ilyen jogi eszközökkel, illetve milyen más intézkedések szükségesek a problémakör kezelése érdekében.

A SZAKISKOLAI OKTATÁS NORMATÍV FINANSZÍROZÁSÁNAK ALAKULÁSA

A közoktatást, benne a szakiskolai oktatás finanszírozásának elveit a többször módosított 1993. évi LXXIX., közoktatásról szóló törvény a következőképpen szabályozza:

„118. § (1) A közoktatás rendszerének működéséhez szükséges fedezetet az állami költségvetés és a fenntartó hozzájárulása biztosítja, melyet a tanuló által igénybe vett szolgáltatás díja és a közoktatási intézmény más saját bevétele egészíthet ki.

(2) A közoktatás feladatainak ellátását szolgáló költségvetési hozzájárulás összegét az éves költségvetési törvényben kell meghatározni.

(3) A központi költségvetés az állami szervek és a helyi önkormányzatok, valamint a nem állami, nem helyi önkormányzati intézményfenntartók részére az általuk fenntartott nevelési-oktatási intézmények működéséhez – a gyermek-, tanulói létszámot, valamint az ellátott feladatokat figyelembe véve – normatív költségvetési hozzájárulást biztosít.”

...

„102. § (2) A fenntartó

b) meghatározza a közoktatási intézmény költségvetését.”

Ennek a szabályozásnak az a lényege, hogy az állam nem biztosítja az oktatási intézmények működtetésének teljes költségét, hanem ehhez csak hozzájárul, a normatívák és a tényleges működési költségek különbözetét a fenntartóknak kell kiegészíteniük.

Természetesen az iskolák sok esetben jutnak pályázati és egyéb forrásokból a normatív támogatáson kívüli forrásokhoz, de azokat kizárólag fejlesztésekre, és nem működtetésre használhatják fel. Most kizárólag az állami normatívák alakulásának elemzésére kerül sor, itt nincs mód a rendelkezésre álló iskolai pénzkeretek és a szükséges ráfordítások összehasonlítására. Erre ez a tanulmány azért sem vállalkozhat, mert a fenntartók a pénzkereteket általában havi bontásban, és nem iskolatípusra vagy évfolyamokra bontva folyósítják, így legtöbbször maguk az iskolák se tudnak bontott összehasonlítást végezni. Ettől függetlenül, ha a monitorozás során bármikor kérdeztük az iskolákat a szakiskolai oktatás normatív finanszírozásáról, a domináns válasz mindig az volt, hogy szükséges lenne a normatívák emelése, mert a rendelkezésre álló pénzkeretek csak alig elégségesek a működés biztosítására, a fejlesztések során beszerzett eszközök működtetése, de sokszor még a kréta megvásárlása is gondot okoz. Ebben valószínű, hogy a fenntartók nehéz anyagi helyzete is szerepet játszik, ami sok egyéb mellett a településnagyságtól is függ. Például a fővárosban kevésbé okozott ez gondot, mint a kisvárosok többségében.

Ha végignézzük az aktuális költségvetési törvényekben a normatívák alakulását, akkor az aggodalmak csak részben jogosak. Az alábbi táblázat mindig az előző év bázisáról kiindulva azt mutatja meg, hogy a következő évi normatíva reálértéke az inflációs ráta függvényében mennyire követte a költségek átlagos változását.

Az első adatsor a szakiskolai „többségi” évfolyamok normatíváinak változását, a második az 1996-ban bevezetett felzárkóztató oktatás normatíváinak alakulását mutatja be 1993-tól 2007-ig. 2008 ebben a vonatkozásban azért nem kezelhető, mert ekkor az állami költségvetés már nem Ft/fő alapú, hanem az iskolák különböző mutatóit figyelembe vevő, iskolánként eltérő finanszírozásra tért át. (Ennek számítási módja a függelékben látható.).

Év	Inflációs ráta (%)*	Szakiskolai 9-10. normatíva (Ft/fő)**	Reálérték változása az előző évhez (%)*	Szakiskolai felzárkóztató évf. normatíva (Ft/fő)**	Reálérték változása az előző évhez (%)
1993	22,5	62.500	xxx	xxx	xxx
1994	18,8	62.500	-18,8	xxx	xxx
1995	28,2	62.500	-28,2	xxx	xxx
1996	23,5	54 000	-30,1	xxx	xxx
1997	18,5	70 000	0	80 000	xxx
1998	14,2	76 000	-5,0	76 000	-17,0
1999	10,0	108 000	+29,2	129 200	+52,5
2000	10,0	115 000	-3,2	141 000	-0,9

Év	Inflációs ráta (%) [*]	Szakiskolai 9-10. normatíva (Ft/fő) ^{**}	Reálérték változása az előző évhez (%) [*]	Szakiskolai felzárkóztató évf. normatíva (Ft/fő) ^{**}	Reálérték változása az előző évhez (%)
2001	9,1	120 300	-4,2	240 600	+60,6
2002	5,2	135 300	+6,9	270 600	+6,7
2003	4,7	240 000	+69,4	480 000	+180,0
2004	6,8	248 000	-3,3	496 000	-3,1
2005	3,5	262 000	+2,1	524 000	+2,1
2006	4,0	262 000	-3,9	524 000	-3,9
2007/1-8	7,9	262 000	-7,3	524 000	-7,7
2007/9-12	7,9	262 000	xxx	262 000	-53,7
2008	6,0	változó	xxx	mint a 9-10.	xxx

* Forrás: KSH

** Forrás: Törvények a Magyar Köztársaság évi költségvetéseiről

Az adatok alapján látható, hogy a reálérték nagy ingadozásokat mutat. 1993 és 1996 között még kifutó rendszerben a régi típusú szakmunkásképzés is jelen volt, így ezek az adatok kevésbé összevethetők a későbbiekkel, de világos, hogy a reálérték változása jelentősen az infláció által indokolt alatt maradt. 1997-ben éppen 0 értéket adott, 1999-ben közel 30%-os pozitívumot mutatott, 2002-ben ismét a pozitív oldalra lépett át, 2003-ban pedig eddig a legnagyobb, csaknem 70%-os reálérték növekedés következett be. Miután 2006 óta a normatívák nem növekedtek, azóta folyamatos a csökkenés. A felzárkóztató oktatás kétszeres normatívájának 2001-es bevezetése jelentős pozitív, megszüntetése pedig 2007 szeptemberétől drámai negatív fordulat.

A normatívák alakulását több tényező jelentősen befolyásolta. Például a 2002-es kormányváltást követő 50%-os pedagógusbér-emelés a 2003-as 69,4%-os reálérték-változás fő indoka. Az ugyanis a normatíva nagy részét „elvitte” – e nélkül nem lehetett volna kifizetni a jócskán megemelt béreket – bár azon felül is több maradt a működésre.

A közelmúltbeli összehasonlítás érzékelteti legjobban, hogyan lehetetlenül el a felzárkóztató oktatásban a kis létszámú tanulócsoportok indítása. A különböző fejlesztési programok (Szakiskolai Fejlesztési Program, Dobbantó program) által nyújtott pénzbeli és egyéb támogatások még fenntartják néhány iskolában a felzárkóztató jellegű oktatást. Valahogy kigazdálkodják – a legtöbb helyen más tanulócsoportok létszámának növelésével – a felzárkóztatás működtetésének többletköltségét, hosszú távon azonban, ha a finanszírozás jelentősen nem javul, nagy valószínűséggel ez nem tartható fenn.

PARADIGMAVÁLTÁSRA VAN SZÜKSÉG

Az 1998 óta folyó monitorozás tapasztalatai is bizonyítják, hogy a szakiskolai szakképzést megelőző oktatás eredeti koncepciója, az általános iskolai általános műveltséget megalapozó oktatás egyenes folytatása a 9-10. évfolyamokon mindmáig nem produkálta a kívánt eredményeket. Ennek sokféle oka közül érdemes megemlíteni, hogy 1993-tól a szakiskola kikerült a középfokú oktatási intézmények köréből, ezzel kevésbé vonzó, zsákutca jellegű lett, ahol az iskolatípuson belül nem lehet az érettségiig eljutni, így a kétkezi szakmunka társadalmi presztízisének leértékelődése miatt jórészt csak azoknak a fiataloknak a kanalizációjára képes, akik már az általános iskolában sem voltak túlságosan tanulásra motiváltak, sikeresek.

Mindezek indokolttá teszik a szakiskola funkciójának újragondolását, a szakiskolai képzés hatékonyabbá és vonzóvá tételét. Ezt célozza a közoktatásról szóló törvény módosításával a szakképzés megkezdési lehetőségének visszahelyezése a kilencedik évfolyamra, az „előre hozott szakképzés” jogszabályi kereteinek létrehozása az alapfokú iskolai végzettséghez kötött szakmákban, bár sokan megkérdőjelezik e lépés szükségességét. Az nyilvánvaló, hogy az előre hozott szakképzés lehetősége önmagában aligha lesz képes megfordítani a negatív tendenciát, sok további lépésre van szükség, hogy valódi paradigmaváltás következzen be a szakiskolai oktatás területén.

A szakiskolai oktatás eredményesebbé tételének egyik alapfeltétele a szakiskola, mint iskolatípus zsákutca jellegének felszámolása, a szakiskola középiskolai rangra emelése. Ebben a rendszerben a szakközépiskolától eltérően a tanulók először szereznének szakképzettséget, majd ezt követően tehetnének érettségi vizsgát. A szakképzettek szakiskolájának létrehozásával lehetne biztosítani az érettségi megszerzését az intézménytípuson belül. Ez a 70-es évektől eredményesen működő szakmunkások szakközépiskolájának mintájára is történhet.

Elkerülhetetlen a kötelező beiskolázásra kijelölt (kijelölendő) szakiskolák körének felülvizsgálata és az egyenletes lefedettség biztosítása. Intézményesíteni kell a felnőttképzésbe történő átlépés és a részvétel feltételeit a speciális szakiskolákban, illetve a TISZK-eken keresztül.

A jelenleg pályán dolgozó pedagógusok felkészítésére, szakmai támogatására, mentorálására létre kellene hozni a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet bázisán egy nem projekt-finanszírozás alapján működő módszertani központot és egy bázisiskolai hálózatot. Ez alkalmas lenne a korábbi hasonló célú (felzárkóztató jellegű) projektek keretében kidolgozott módszerek, eljárások, oktatásszervezési módok folyamatos karbantartására, továbbfejlesztésére és a pedagógusok továbbképzésére. A munkára aktívan mozgósíthatók a felzárkóztatást már eddig is eredményesen végző szakiskolák, nevelőtestületek.

A leendő pedagógusok számára minden felsőoktatási intézményben kötelező tananyagká kellene tenni a hátrányos helyzetű tanulókkal történő foglalkozás módszereinek, eljárásainak – többek között az iskolában megjelenő erőszak megelőzésére, kezelésére használható konfliktuspedagógiai módszerek – megtanítását. Jelentősen növelni

kellene a fejlesztő-pedagógusok, szociálpedagógusok, pszichopedagógusok, szociális munkások, szakoktatók kibocsátását. A pályán lévő pedagógusok számára biztosítani kell a részvételt az ilyen témájú továbbképzéseken, illetve a második diploma megszerzésére irányuló képzéseken.

A fejlesztési források szinten tartása mellett javítani kell a szakiskolai normatívákat, vissza kell állítani a felzárkóztató jellegű oktatás kétszeres normatíváját. Ennek elsődleges célja, hogy ne kelljen 30-35 fős 9. osztályokat indítani, mert ekkora létszám esetén a pedagógiai problémák megoldása lehetetlen. Másodlagos célként lehetővé kell tenni a legproblematicusabb fiatalok oktatásában, hogy egy órán két pedagógus lehessen jelen.

Támogatni kell a szakiskolai tárgyú kutatásokat különösen a következő témákban:

- A szakiskolai oktatás, szakképzés hatékonyságának monitorozása (az 1998 óta folyó monitoring folytatása, kiterjesztése a szakképzési évfolyamokra).
- Összehasonlító monitor vizsgálatok olyan iskolákban, ahol a háromféle felzárkóztató képzési forma párhuzamosan jelen van.
- A felzárkóztató, reintegrációs, és előkészítő (Dobbantó) programok összehasonlító vizsgálata a dokumentumok szintjén (kerettantervek, tartalmak, oktatási módszerek, helyi sajátosságok a dokumentációs rendszerben).
- A speciális szakiskolai felzárkóztató képzés és a többségi iskolákban folyó „normál” és felzárkóztató képzés gyakorlatának részletes összehasonlítása, az alkalmazott gyógypedagógiai eszköztár hasznosulásának felmérése.
- Longitudinális tanulói életutak vizsgálata az általános iskola, a szülők és a szociális ellátó rendszer bevonása mellett, egészen a munkába állásig.

Szükséges az általános iskolák fokozottabb bevonása a preventív feladatokba, a lemorzsolódás, különösen a közoktatási rendszerből való kikerülés megelőzése érdekében. Az iskolákban folyó munka segítésére hatékonyabbá kell tenni a szociális, gyermekvédelmi, munkaügyi szervezetek közreműködését.

Ugyancsak megoldandó a tanulók nyomon követési rendszerének hatékonnyá tétele, amely nem csak az intézményen belüli, hanem a teljes tanulói és ezt követően a munkavállalói életutat is végigkíséri.